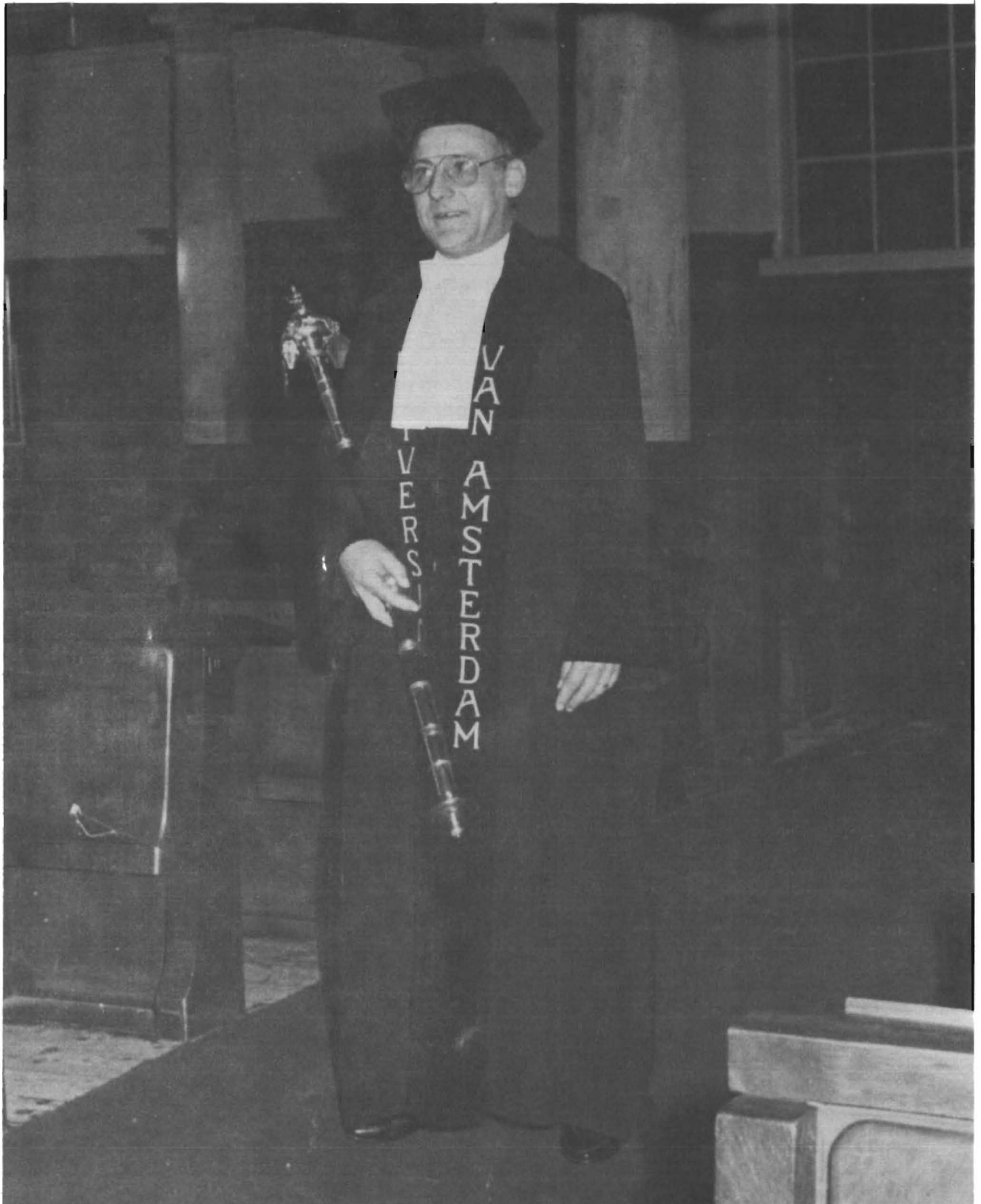

nummer 111 februari 1984

nostr

REDACTIE

Pieter Boot
Adriaan Dorresteyn
Harko van denHende
Joke Jansen Schoonhoven
Jos Jongstra
Marcel Klopper
Herman P. Kreulen
Marcel Michelson
Ruurd Mulder

ADRES

Jodenbreestraat 23
kamer 1339
tel. 525 24 97
1011 NH Amsterdam

ADRESWIJZIGINGEN:
Studentenadministratie
Jodenbreestraat 23

REACTIES

De redactie stelt zich open voor reacties,
behoudt zich echter het recht voor deze in
te korten

REDACTIONEEL

Hora est, sprak de pedel ter verlossing van de promovendus. Hora est; receptie. Jarenlang heeft het corps der amsterdamse economen zich niet in de Lutherse kerk laten zien en nu... , het kan niet op. Oly, Knaack, Chin, Hafkamp, De Gooyer, alle vijf deden een geslaagde worp naar de doctorstitel.

Hora est, sprak de minister ter bedreiging van de wetenschapper. Hora est; bezuinigen. Ondanks het gekonkel en gekruip van de afgelopen maanden tekenen de contouren van de drastische bezuinigingsingreep zich duidelijk af. Ontslagen! Wie, vraagt u zich wellicht af? Dat is nog niet helemaal bekend, maar ook hier worden de richtlijnen steeds duidelijker. Er moeten hoogleraren ingeleverd worden, dat staat vast. Een hoogleraar mag blijven als hij waardevol is. Wanneer is een hoogleraar waardevol? Dat is nog niet geheel bekend. Zeker is dat zo'n hoogleraar frekwent moet publiceren in Rostra. De heren Cramer en Hartog verstonden de tekenen des tijds en leveren hun bijdrage. Verder is bekend dat een aantal wetenschappelijk medewerkers moet afvloeien dan wel degraderen. Wie zijn die wetenschappers dan, vraagt het bloedbelust publiek? Hierover zwijgt het orakel, of liever; haar raadsels worden vager. Men hoort haar zachtjes latijn prevelen; hora est, hora est.

Wie niet weg is, is gezien...wie niet promoveert gaat weg?

Wie promoveert is nog niet binnen! Rostra spant zich in om de meest kritische recensent aan een proefschrift te zetten. In dit nummer wordt Ruud Knaack in de bek van Michiel Korzec geworpen. Amusant? Zelig? In ieder geval een goede basis voor discussie

ADVERTENTIES

Bij voorkeur schriftelijk op bovenstaand adres.

Of telefonisch:
020 - 525 24 97
020 - 73 51 71

Rostra verschijnt gemiddeld acht keer per jaar in een oplage van 2500 ex.

INHOUD

Vakgroep x en ISMOG; RM,MM	pag	3
Helpt hoge raad accountants?; HHJ Nordemann	pag	5
Socialistische Planning; M Korzec	pag	8
Friedman, Reagan, Thatcher, Hendry, Econometrie; JS Cramer	pag	11
Betwistbaarheid; J Hartog	pag	12
Ecoline; Steven Adolf	pag	13

COVER

Dick van Hell

DRUK

Drukkerij Kaal bv
Nieuwe Herengracht 61

Vakgroep X en ISMOG

Meer dan ontwikkelingseconomie alleen

Op zoek naar het kleine leed op de faculteit, kwamen we ditmaal terecht bij de tiende en laatste vakgroep uit de studiegids. Ver weggestopt achter de SEF en het Scandinavisch seminarium werken nijver en nauwgezet de ontwikkelingseconomen. Het verhaal van een niet alledaagse vakgroep.

Degene die de kamers aan de Waterlooplein-kant van het Maupoleum vluchtig bekijkt, moet in ieder geval één ding opvallen. In de meeste vertrekken hangt wel een vale landkaart, hetzij van de hele wereld, hetzij van één of ander uitheems land. In tweeërlei opzicht is dat enigszins typerend voor vakgroep X. De medewerkers zijn uit alle windstreken afkomstig en zijn bovendien allen zeer bereisd.

Wat dat eerste betreft, Chin komt uit Suriname, Wahab is van origine Indonesiër, Frank is geboren in Berlijn, Carchedi's accent doet je een beetje aan pizza denken en Catalan is een politiek vluchteling uit Chili.

Verder zal het nauwelijks verwondering wekken, dat de heren van vakgroep X wel eens verder komen dan het Drielandpunt en de watervallen van Coö. De ontwikkelingsproblematiek dient ter plaatse bestudeerd te worden, zodat alle medewerkers wel met een zekere nonchalance kunnen verhalen over tripjes naar bijv. Benin, Peru en India.

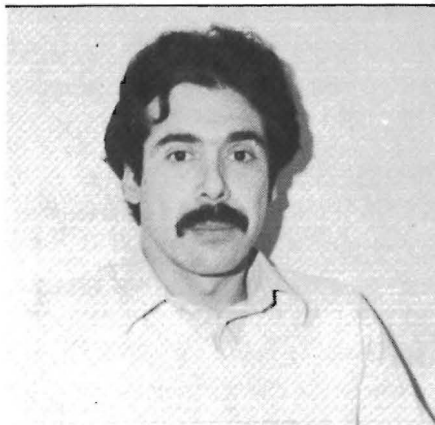
Het is niet zo, dat vakgroep X alleen bestaat uit ontwikkelingseconomen. Ook agrarische economie is ondergebracht bij de vakgroep. Daarnaast maakt eveneens dr. Carchedi (ec.soc.) deel uit van diezelfde vakgroep, maar dat is meer een toevalstreffer en heeft weinig inhoudelijke betekenis.

De kant van ontwikkelingseconomie wordt vertegenwoordigd door ISMOG (instituut voor sociaal-economische Studie van Minder Ontwikkelde Gebieden). ISMOG vormt een onderzoekseenheid binnen vakgroep X, terwijl het onderwijs ook voor het overgrote deel wordt verzorgd door ISMOG-medewerkers.

Geschiedenis

De fundering voor ISMOG werd gelegd in 1960. In het voorjaar van dat jaar stelde professor Van der Kolff aan de faculteit voor om op te richten: 'een studiecentrum voor de welvaartsproblematiek van de sociaal-economische onderontwikkelde gebieden'. Een toch wel tamelijk revolutionaire daad, omdat na twee dekolonisatiegolven de affiniteit met de derde wereldlanden nog niet gigantisch was. Van der Kolff dacht aan een centrum, waar onderzoek zou kunnen worden verricht i.h.b. op gebied van verlening van ontwikkelingshulp, waar aan studenten steun en documentatiemateriaal kan worden verschaft voor hun scripties en waar studenten op de juiste wijze konden worden voorbereid op eventuele uitzending naar een ontwikkelingsland. De prof. wilde het centrum

In alfabetische volgorde

O.O. Catalan Aravena

H.E. Chin

A.G. Frank

huisvesten in het Tropen-instituut, met het oog op de daar aanwezige faciliteiten en de 'mogelijkheden tot contact met gelijkgerichten'. Het voorstel werd goed ontvangen. En aangezien in die tijd deze of gene ambtenaar altijd nog wel ergens een pot geld had staan, ging het geheel onder de naam ISMOG reeds in het cursusjaar 1961/1962 van start. De staf bestond toendertijd uit één hoogleraar (Van der Kolff, dus), één medewerker en een assistent.

Na deze flitsende start breidde ISMOG zich onder Van der Kolff, Brand en Zimmerman, allen nog buitengewoon hoogleraar, gestaag uit. In 1966 had men vijf medewerkers en in topjaar 1972 beschikte ISMOG over tien afgestudeerde economen. Zimmerman was inmiddels in 1971 gewoon hoogleraar geworden.

De WUB bracht met zich mee, dat de ontwikkelingseconomen in een vakgroep moesten worden ondergebracht. Aanvankelijk was er sprake van een vakgroep samen met 'regionale economen' en nog het één en ander, waarvoor een joligerd de naam 'EROS' verzon. Uiteindelijk werd ISMOG samen met de leerstoel agrarische economie ondergebracht in de huidige vakgroep X. De geschiedenis van die leerstoel agrarische economie is een verhaal apart. Dit professoraat bestaat namelijk al aanzienlijk langer dan de economische faculteit. Het waren in 't verleden vooral theologen, die enige kennis van het agrarisch leven werd bijgebracht. Dit was dan met name voor dominees in spé, die ver van Amsterdam terechtkwamen. Platte-landspredikanten deden vaak meer dan alleen het verkondigen van Gods Woord en om die reden achtte men enige kennis van agrarische economie onontbeerlijk.

Ondanks de verschillen in achtergrond bestaat er wel degelijk een band tussen agrarische economie en de economie van de minder ontwikkelde gebieden. Zowel inhoudelijk als op het gebied van onderzoek zijn er raakvlakken. Landbouw is tenslotte in derde wereldlanden van het grootste belang, het wereldvoedselvraagstuk heeft alles te maken met landbouw en ook bijvoorbeeld de westerse landbouwpolitiek beïnvloedt indirect de ontwikkelingslanden.

Terug naar ISMOG; de grote man daar op het ogenblik is André Gunder Frank. Hij volgde in '81 Zimmerman op en geeft nu richting aan het onderzoek en verzorgt een deel van het onderwijs in de doctoraalfase. (zie ook Rostra 91).

Onderwijs

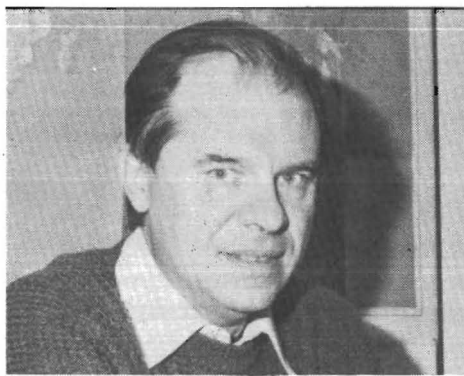
Opvallend wat betreft het onderwijs bij vakgroep X is, dat er een behoorlijke overcapaci-

teit bestaat. ISMOG bleek toch in eerste instantie bedoeld te zijn als onderzoeksinstituut en heeft op die basis medewerkers aange- trokken. De wetenschappelijke staf bestaat momenteel, afgezien van kroondocent Frank, uit zeven personen. Volgens facultaire berekeningen zou de ideale formatie voor ISMOG ongeveer vier formatieplaatsen zijn; overcapaciteit derhalve. Hierbij moet echter aangetekend worden, dat Catalan Aravena rechtstreeks door de faculteit bij vakgroep X is geplaatst en niet drukt op de formatie van de vakgroep.

De overcapaciteit had als gevolg, dat enkele medewerkers van ISMOG in het verleden hebben geassisteerd bij het onderwijs van andere vakgroepen. Perthel heeft geholpen bij micro en macro in de propedeuse en vak- groepsecretaris Klaasse Bos heeft hetzelfde gedaan bij bedrijfsconomie. Het assisteren functioneerde over het algemeen tot ieders tevredenheid. Los van deze bijstand staat het onderwijs, dat verzorgd wordt voor de Sociale Faculteit. Het komt namelijk geregeld voor, dat faculteiten aan elkaar diensten le- veren en in het kader daarvan geeft Wahab al enige tijd economie op veredeld 'Heertje- niveau' aan beginnende sociale weten- schappers.

Naast al deze franje, doceren de ontwikke- lingseconomen ook gewoon ontwikkelings- economie. Het is mogelijk om het vak te vol- gen in de doctoraalfase, zowel voor het klein tentamen als voor het groot tentamen. De stof voor het klein tentamen heeft enigszins een inleidend karakter. Er valt voor het groot ten- tamen momenteel te kiezen uit drie verschil- lende werkgroepen. Chin geeft colleges over 'herstructurering m.b.t. de derde wereld', Klaasse Bos doet 'projectbeoordeling' (d.w.z. de algemene methodiek van projectbeoor- deling) en Frank en Catalan behandelen 'de wereldfinanciële crisis en de derde wereld'. Deze laatste twee docenten zijn overigens 'oude bekenden' van elkaar. De prof. do- ceerde rond 1970 aan de sociale faculteit van Santiago, terwijl Catalan in die tijd studeerde aan de economische faculteit. Na de omwen- teling vertrok Frank naar Europa en was Catalan wegens zijn activiteiten onder Allen- de eveneens gedwongen om zijn land te ver- laten. Na enige omzwervingen kwam hij te- recht in Amsterdam, waar hij niet zonder ge- luk de faculteit binnenrolde.

De colleges ontwikkelingseconomie worden niet alleen gevolgd door economen. Een groot deel van de studenten, die ontwikke- lingseconomie doen in het doctoraal, is een mengelmoes van o.a. geografen, historici, econometristen en cultureel antropologen. Dit hangt nauw samen met het feit, dat noch de stof, noch de inhoud van de colleges 'uit- sluitend economisch' genoemd kan worden. Veelal tracht men de ontwikkelingsproble- matiek in een breder kader te plaatsen. Daar- door krijgen ook sociologische, ruimtelijke, historische en agrarische aspecten een zekere aandacht. Mede hierdoor behoort ontwik- kelingseconomie vrij duidelijk tot de popu- lairere vakken in de doctoraalfase. Die popu- lariteit heeft het doctoraalprogramma gemeen met het gebonden keuzevak 'ontwik-

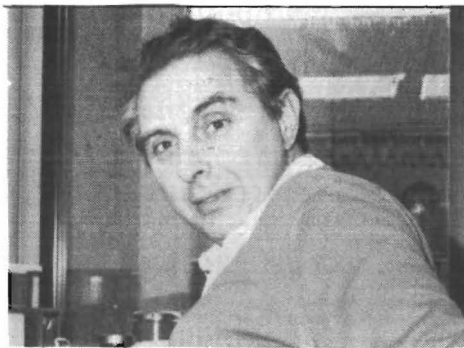
D.D. van Geet

A.A. Klaasse Bos

D. Perthel

R.K. Teszler

I. Wahab

kelingseconomie in wereldeconomisch perspectief'. Dit valt eveneens onder de ver- antwoordelijkheid van ISMOG en wordt ge- geven door Chin. Na informatica trekt het de meeste studenten. Gezien deze achtergrond is het nogal verwonderlijk, dat ontwikkeling- seconomie nooit heeft bestaan als keuzevak binnen het kandidaats o.s.

De andere vakken, die voor rekening komen van vakgroep X, zijn economische sociologie en agrarische economie. Het eerstgenoemde vak wordt gedoceerd door dr. Carchedi in het kandidaats o.s., de propedeuse n.s. en in de doctoraalfase. Agrarische economie is het terrein van prof. De Veer. Deze is slechts voor twee-tiende aan de faculteit verbonden en in z'n vrije tijd directeur van het Landbouw Eco- nomische Instituut. Ondanks zijn geringe aanwezigheid is De Veer wel voorzitter van de vakgroep.

Onderzoek

Zoals reeds eerder gezegd, was ISMOG in- dertijd vooral bedoeld als onderzoeksinstituut. Desondanks waren de resultaten op het gebied van onderzoek niet verbluffend. Al- thans, niet volgens de normen, die de faculteit bleek te hanteren. Er bleken ook bij ISMOG zogenaamde nul-auteurs te huizen. De diverse vakgroepsleden gaven drie ver- schillende verklaringen voor dit verschijnsel. In de eerste plaats, zo benadrukte Klaasse Bos, deed ISMOG in het verleden veel onder- zoek voor derden. Dergelijk onderzoek bestond nogal eens uit het maken van rap- porten voor overheden. Die rapporten waren vrijwel altijd vertrouwelijk. Hierdoor mond- de het gedane onderzoek vaak niet uit in pu- blikaties, die worden meegeteld voor de wel- bekende norm.

Onder druk van de 'boze brieven' van het fa- culteitsbestuur en onder druk van de bezuinig- ingen heeft ISMOG intussen haar 'onder- zoeksstrategie' gewijzigd. Momenteel wordt alleen nog onderzoek voor derden gedaan, wanneer dat in redelijke mate iets van doen heeft met de eigen projecten.

Een tweede reden voor het niet helemaal soepel lopen van het onderzoek, werd aan- gedragen door de kersverse doctor Chin. Hij miste met name een zeker 'gelijkgericht' denken bij het onderzoek. Iets waaraan hij bij z'n leermeester Tinbergen gewend was geraakt. De oorzaak van dit symptoom was en is volgens Chin het ontbreken van vol- doende leiding. Dat was al zo onder Zimmer- man en sindsdien is de situatie zijns inziens niet wezenlijk veranderd.

De laatste oorzaak van het achterblijvende onderzoek vloeit voort uit de moeilijkheden, die men ondervindt bij empirisch onderzoek. Dat moet ter plaatse gebeuren, maar projec- ten opzetten in de derde wereld is geen sine- cure. Een voorbeeld van dat empirisch onder- zoek ter plaatse is het 'Benin-project'. In deze Afrikaanse staat assisteert ISMOG bij het on- derwijs en onderzoek. Oorspronkelijk ging dat uit van LH Wageningen, maar omdat ook enige bijstand van economen noodzakelijk bleek, vroeg men ISMOG om deel te nemen. Dit resulteerde in een project, dat via het Nuf- fic (Netherlands Universities Foundation For

Helpt Hoge Raad accountants?

Enige opmerkingen over het beroepsgeheim van accountants

In het januari-nummer van Rostra geeft Mr Adriaan Dorrestein (AD) zijn visie op de betekenis die een recente negatieve uitspraak van ons hoogste rechtscollege met betrekking tot het verschoningsrecht van accountants met name voor de relatie tussen de accountant en zijn cliënt zou hebben. Kort en goed is zijn mening dat die betekenis positief is: in stede van wat AD zo plastisch noemt zijn 'knagend geweten', geldt nu de uitspraak van de Hoge Raad (HR) als drukmiddel om de ondernemingsleiding tot andere gedachte te brengen in gevallen van 'ernstige vergrijpen', 'dubieuze belastingontwijking' en dergelijke. Aldus wordt het 'broodnodige' maatschappelijke vertrouwen in het accountantsfungeren, getaand door 'afnemend gezag van deskundigen' en falende controles in gunstige zin beïnvloed.

Er is aanleiding voor enig commentaar op het betoog van AD. Dit is geen eenvoudige zaak wanneer men weet dat het in casu gaat om een gecompliceerde en gevoelige problematiek waarvan de betekenis zich ver uitstrekt buiten de door AD centraal gestelde relatie cliënt/accountant. Dit commentaar wordt nog bemoeilijkt door de 'journalistieke' behandeling die men van een wetenschapsman eigenlijk niet zou mogen verwachten; ook niet in Rostra, al is dit geen 'hard', ja zelfs geen 'zacht' economisch tijdschrift.

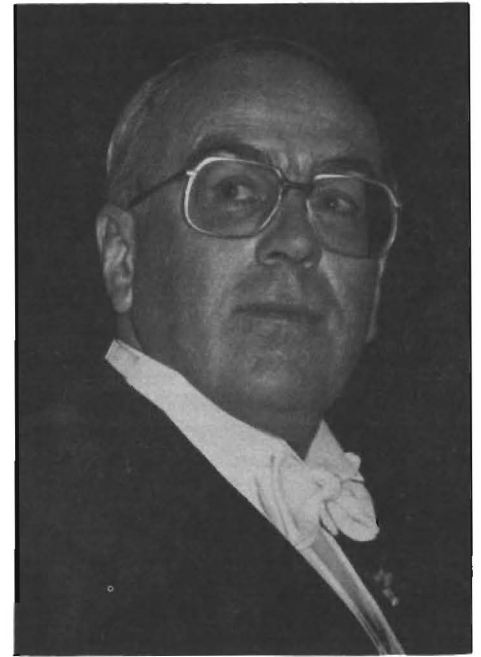
Onze reactie zal zich noodzakelijkerwijs beperken tot enige hoofdpunten en vooral gericht zijn op het wegnemen van enige misvattingen en misverstanden die AD's betoog bij de (argeloze) Rostra-lezer zou kunnen oproepen. De belangstellende lezer wordt verder verwezen naar de toegevoegde literatuuroopgave.

Betekenis uitspraak HR

Niet ontkend kan worden dat de laatste jaren het accountantsberoep hier zowel als elders (met name in de USA) en meer in het bijzonder de controlefunctie aan kritische beschouwingen wordt onderworpen. (Dit geldt overigens zeker niet alleen voor dit beroep; denk aan de vele kritiek op rechterlijke macht, notariaat, politici, politie etc.). Of dit terecht is, dient in zijn algemeenheid ernstig te worden betwijfeld. Het aantal 'bewezen' gevallen van falen is uiterst gering. Zeker wanneer men dit aantal relateert aan de geweldige verspreiding die de controlerende (accountants)functie de laatste decennia heeft gekend: jaarlijks verlieten vele tienduizenden 'verklaringen van getrouwheid' (accountantsverklaringen) de kantoren van de meer dan 2000 openbare accountants die ons land inmiddels kent. Het getal van bij diverse rechterlijke instanties (Ondernemingskamer, Raad van Tucht NivRA, civiele rechter) aangekaarte zaken valt hierbij volstrekt in het niet, n'en déplaie de Lakeman-publiciteit; wat overigens niet wegneemt, en dat is het bijzondere van de controlefunctie, dat tekortschieten, ja, zelfs vermeend tekort schieten, hoe infrequent ook, niet nalaat een negatieve invloed te hebben op het beroepsimago (de zogenaamde sanctie van de blaam). De voortdurende zorg voor de 'eer van de stand' is dan ook zowel voor de beroepsorganisatie als voor de individuele accountant van essen-

tiel belang; op straffe van het ontstaan van een 'credibility gap', een situatie waarmee het Amerikaanse beroep zich in de zeventiger jaren geconfronteerd zag.

Terecht stelt AD dan ook dat het maatschappelijk vertrouwen essentieel is. Reeds Limperg deed dit in de door hem aan onze faculteit in de dertiger jaren in zijn colleges ontwikkelde Leer van het gewekte vertrouwen. De HR doet dit in zijn uitspraak opnieuw. Ja, hanteert dit zelfs als toetsingscriterium met betrekking tot het verschoningsrecht (achterstelling van het belang van de cliënt aan het algemeen belang van waarheidsvinding in het procesrecht). In deze zin dient de uitspraak van de HR door de accountants, en niet door hen alleen, positief te worden beoordeeld. Nu de vraag van de uitwerking naar de relatie accountant-cliënt, of eigenlijk beter: accountant-gecontroleerde. Een relatie die AD mijns inziens teveel bepaald ziet door het enge economisch belang, het dagelijks brood: aanduidingen als 'klantenbinding', 'om den brode balanceren op het slappe koord' (toe maar!) en 'broodnodig' zijn in dit verband typerend, doch niet bepalend voor de werkelijke betekenis van die relatie in het kader van de accountantscontrole. Vooropgesteld dient, dat een klimaat van wederzijdse openheid essentieel is voor een optimaal functioneren van die controle. Bij deze controle speelt de aan de accountant

H.H.J. Nordemann

door de gecontroleerde ter beschikkinggestelde informatie een zeer belangrijke rol. Van die gecontroleerde wordt verwacht dat hij niet alleen een behoorlijk verzorgde administratie met adequate interne controles voert, dat wil zeggen een administratie waarin rechten, verplichtingen, inkoop- en verkooptransacties c.a. juist, volledig en tijdig tot uitdrukking worden gebracht; doch tevens dat hij aan de controlerend accountant al die informatie die deze voor zijn oordeelsvorming met betrekking tot die administratie en de daaraan ontleende jaarrekening behoeft, vrijelijk ter beschikking stelt. Bedoelde informatie draagt veelal een vertrouwelijk karakter. Denk aan gegevens betreffende in- en verkoopcontracten, beloningen, kostprijscalculaties, investeringen, dividendvoornemens, productietechnieken etc. Deze informatie is niet uitsluitend vervat in de 'boeken en bescheiden', doch ook in wat in het vakjargon heet 'inlichtingen van de gecontroleerde'. Onder de verschillende categorieën controlemiddelen nemen deze inlichtingen een belangrijke plaats in. Met als meest specifieke vorm de zogenaamde bevestiging bij de jaarrekening, gericht op de vraag aan de gecontroleerde of bij het opmaken van de jaarrekening met alle feiten en omstandigheden die van belang zijn voor het inzicht dat die verantwoording beoogt te geven, rekening is gehouden. Een achterhouden van, mogelijk vitale, informatie kan, gezien de beperkingen die ook een zorgvuldig uitgevoerde accountantscontrole nu eenmaal kent, soms tijdelijk, onopgemerkt blijven. Dit kan onder omstandigheden leiden tot een onvolkomen onderzoek met het niet denkbeeldige risico van een ten onrechte goedgekeurde jaarrekening.

Welnu, het is op dit punt dat er een negatieve invloed te vrezen valt van de HR-uitspraak.

Het risico van onjuiste, onvolledige of (tijdelijk) achtergehouden informatie neemt namelijk door het wegvallen van de bescherming van de geheimhouding onherroepelijk toe. Voor een goed inzicht in deze materie is het nodig wat nader in te gaan op het beroepsgeheim van de accountant.

Terzake van dit beroepsgeheim moet onderscheid worden gemaakt tussen zwijgplicht en zwijgrecht, c.q. verschoningsrecht.

Zwijgplicht

Indien iemand uit hoofde van zijn beroep bekend raakt met vertrouwelijke zaken van anderen, dan ontstaat het vraagstuk van het beroepsgeheim. Omdat bekendmaking van het geheim kan leiden tot benadeling van degene die er belang bij heeft dat het geheim verborgen blijft, rust op degene die van het geheim heeft kennis genomen een plicht tot geheimhouding, genaamd de zwijgplicht. Deze - in feite ethische - plicht is uitgegroeid tot een rechtsplicht die zijn juridische basis vindt in artikel 272 van het Wetboek van Strafrecht: 'Hij die enig geheim, waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden, dat hij uit hoofde van ambt, beroep of wettelijk voorschrift, dan wel van vroeger ambt of beroep verplicht is het te bewaren, opzettelijk schendt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van ten hoogste zesduizend gulden. Indien dit misdrijf tegen een bepaald persoon gepleegd is, wordt het slechts vervolgd op diens klacht.'

Civielrechtelijk kan een beroep worden gedaan op artikel 1401 van het Burgerlijk Wetboek betreffende de onrechtmatige daad indien uit de schending van een geheim financieel nadeel voor de betrokkene voortvloeit. Iemand door wiens schuld een hem toevertrouwd geheim bekend wordt, handelt in strijd met de zorgvuldigheid die het maatschappelijk verkeer betaamt en pleegt een onrechtmatige daad. Hij kan dan tot schadevergoeding worden aangesproken.

In meerdere bijzondere wetten wordt nog de verplichting tot geheimhouding opgelegd (o.a. de Wet op het Levensverzekeringsbedrijf en de fiscale wetgeving).

Verder is in het Burgerlijk Wetboek bepaald dat de registeraccountant die bij NV of BV door de algemene vergadering dan wel door commissarissen wordt benoemd om de jaarrekening te onderzoeken en daarover verslag uit te brengen, datgene wat hem nopens de zaken van de vennootschap blijkt of medegedeeld wordt niet verder mag bekendmaken dan de opdracht met zich meebrengt (BW, boek 2, art. 102 en 211).

De zwijgplicht is algemeen erkend ten aanzien van de beroepen van geestelijke, medicus, advocaat, notaris, bankier, makelaar en journalist en geldt ook ten opzicht van de accountant. Dit is terecht: In het kader van de uitoefening van het accountantsberoep is het, zoals gezegd, onvermijdelijk dat de accountant kennisneemt en ook moet nemen van vertrouwelijke aangelegenheden van degene wiens verantwoording door hem wordt gecontroleerd. De gecontroleerde zal evenwel uitsluitend bereid zijn deze vertrouwelijke gegevens de accountant ter beschikking te stellen, indien hij ervan uit mag gaan

dat deze aangelegenheden door de accountant niet naar buiten zullen worden gebracht. De plicht tot geheimhouding is daarom een zeer belangrijke voorwaarde voor het goed functioneren van het accountantsberoep. Vandaar dat deze nog eens expliciet is vastgelegd in artikel 10 van de GBR, de Gedrags- en Beroepsregels Registeraccountants (door de Ledenvergadering van het NIVRA op grond van de Wet Registeraccountants met goedkeuring van de Minister van Economische Zaken vastgestelde verordening):

1. De registeraccountant houdt geheim al hetgeen hem in de uitoefening van zijn beroep als geheim is toevertrouwd of wat daarbij als een vertrouwelijke aangelegenheid te zijner kennis is gekomen.

2. De registeraccountant maakt van vertrouwelijke gegevens die hem in de uitoefening van zijn beroep te zijner kennis zijn gekomen, niet verder of anders gebruik, en aan die gegevens geeft hij niet verder of andere bekendheid, dan voor de vervulling van zijn taak wordt vereist.

3. Indien degene wiens aangelegenheid het betreft de registeraccountant heeft ontslagen van zijn plicht tot geheimhouding, is deze gehouden de belangen van alle betrokkenen en van de stand der registeraccountants zorgvuldig af te wegen alvorens tot bekendmaking over te gaan.

4. Indien een voor de vervulling van de taak vereiste mededeling slechts kan worden gedaan door openbaarmaking ervan, en degene wiens aangelegenheden het betreft daaraan niet meewerkt, is de registeraccountant gehouden ten aanzien van de wijze van openbaarmaking de belangen van alle betrokkenen en van de stand der registeraccountants in het oog te houden.'

Ergo:

- Tegenover anderen dan de opdrachtgever, voor wie de accountant het resultaat van zijn arbeid meestal vastlegt in een rapport of verklaring, is strikte geheimhouding in acht te nemen. Dit houdt in dat omtrent een onderzoek geen andere mededelingen mogen worden gedaan dan de vervulling van de taak vereist. Ook aan assistenten, die bij de uitvoering van een onderzoek behulpzaam zijn, moet uitdrukkelijke de plicht tot geheimhouding zijn opgelegd. Verder is er de zorg voor een veilige bewaring van het archief van de accountant.

- Van een door sommigen als wenselijk gesuggereerde, ja, zelfs veronderstelde (spontane) meldingsplicht van accountants is geen sprake. Kan ook geen sprake zijn. Ter toelichting: In deze tijd, waarin tegenstrijdige tendenties kenbaar zijn: enerzijds wordt gepleit voor het handhaven van de privacy (geheimhouding), is het niet eenvoudig het juiste midden tussen beide te houden. De accountant zal in zijn beroepsuitoefening terzake een neutraal standpunt moeten innemen. Neutraal in die zin, dat het niet zijn taak is te bepalen in welk geval de openheid en in welk geval de geheimhouding moet prevaleren. Deze bepaling dient vanuit een oogpunt van maatschappelijk belang te geschieden

door de organen die daarvoor in het maatschappelijk verkeer zijn aangewezen, waarbij in het bijzonder de overheid een belangrijke rol zal spelen. De accountant dient zich uiteraard in zijn handelen te richten naar de uitspraken van deze bevoegde organen. Voor zover geen plicht tot bekendmaking bestaat, zal de accountant vertrouwelijke zaken geheimhouden.

Zwijgrecht; getuigenisplicht en verschoningsrecht

Voor een goede rechtsgang is het noodzakelijk dat een rechter de aan zijn oordeel onderworpen zaken kan berechten met zoveel mogelijk kennis van zaken. Iedere staatsburger, dus ook de accountant, is daarom ongeacht welke geheimhouding op hem rust, verplicht om desgevorderd getuigenis af te leggen.

Voor *civiele* zaken geldt artikel 1946 van het Burgerlijk Wetboek, dat luidt: 'Alle personen, bekwaam om getuigen te zijn, zijn verplicht getuigenis in rechten af te leggen.' Toch kan de betekenis van de geheimhouding soms prevaleren boven het belang van het recht. Daarom zegt lid 2 van dit artikel: 'Niettemin kunnen zich van het afleggen van getuigenis verschonen: ... Alle degenen die uit hoofde van hun stand, beroep of wettige betrekking tot geheimhouding verplicht zijn, doch alleen en bij uitsluiting nopens hetgeen waarvan de wetenschap aan hen als zodanig is toevertrouwd.'

Voor *strafzaken* is dit verschoningsrecht geregeld in artikel 218 Wetboek van Strafvordering (SV):

Het verschoningsrecht houdt nauw verband met de geheimhoudingsplicht. Als rechtsgrond voor het verschoningsrecht wordt gezien het maatschappelijk belang, dat vordert, dat zij die zich wenden tot beoefenaars van bepaalde beroepen de zekerheid hebben dat de hun toevertrouwde geheimen niet via een getuigenisplicht ter ore van de rechter komen. Deze beroepen moeten dan wel aan de eis voldoen dat zij een aanzienlijk algemeen belang dienen en wel een belang dat alleen gediend kan worden als van de zijde van de medeburgers volledig vertrouwen wordt geschonken. Zwijzaamheid aan de andere zijde is een voorwaarde voor het schenken van dit vertrouwen. Genoemde artikelen geven geen opsomming van de vertrouwenspersonen, die zich mogen verschonen, doch laten dit over aan de rechtspleging en de wetenschap. Het voordeel hiervan is, dat aldus de rechter maatschappelijke ontwikkelingen op de voet kan volgen. Het nadeel is dat het vaak onzeker is of iemand al dan geen aanspraak op dit recht kan maken.

Vanouds is dit verschoningsrecht toegekend aan bedienaren van godsdiensten, geneeskundigen, advocaten en notarissen. In diverse rechtszaken is ook accountants het verschoningsrecht toegekend.* Uit de betreffende uitspraken blijkt dat althans in *civiele* zaken tot de constante jurisprudentie kan worden gerekend dat de accountant behoort tot degenen die zich op grond van een vertrouwensfunctie van een getuigenis kunnen ver-

schonen. Tot de uitspraak van de Hoge Raad van oktober jongstleden was het onzeker of dit verschoningsrecht ook met betrekking tot strafzaken zou bestaan; de jurisprudentie bood daartoe weinig aanknopingspunten. AD's statement 'accountants hebben lang gedacht dat ook zij dit zwijgrecht hadden' is derhalve onjuist.

Afzonderlijke aandacht verdient nog de geheimhoudingsplicht ten opzichte van de *fiscus*; daarmee komen wij midden in de actualiteit van de problematiek van het beroepsgeheim van de accountant. In de huidige fiscale wetgeving (Algemene Wet Rijksbelastingen, AWR) is dit onvoldoende geregeld. Anders dan in BW en SV zijn hier de geheimhouders limitatief opgesomd. Daarbij ontbreekt de accountant.** Ergo kan hij geen beroep doen op zijn GBR geheimhoudingsplicht. Slechts heel incidenteel gebeurde het in strafzaken dat justitie beslag liet leggen op informatie die de accountant onder zich had. Daarnaast 'garandeerde' een door Financiën gegeven leidraad voor belastinginspecteurs een werkzame status quo: belastingambtenaren zouden geen inzage kunnen ontvangen bij accountants van de door hen aan cliënten verstrekte adviezen en met hun cliënten gevoerde correspondentie, de zogenaamde 'eigen dossiers'. Openbaar Ministerie en FIOD, in hun verscherpte strijd tegen de fiscale fraude, doen de laatste tijd in toenemende mate beroep op het middel van inbeslagname van de accountantsdossiers, welk begrip ruim wordt uitgelegd: de complete correspondentie met de cliënt kan daartoe worden gerekend. Ongezegd heeft hier de HR-uitspraak de actie-radius van de fiscus aanzienlijk vergroot: het niet erkennen van een verschoningsrecht ex artikel 218 SV verhindert namelijk beroep door de accountant op het vereiste van toestemming tot afgifte van brieven en andere geschriften tot welke de plicht tot geheimhouding zich uitstrekt.*** Voorshands wordt aangenomen dat, waar de HR-uitspraak zich betreft op informatie ter kennis van de accountant gekomen bij zijn controlefunctie, het verschoningsrecht (nog) wel geldt met betrekking tot vertrouwensangelegenheden in de adviesfunctie.

In het voorgaande gaven wij als onze mening dat de HR-uitspraak (mogelijk) in zijn algemeenheid negatief uitwerkt met betrekking tot de verschaffing van informatie door de gecontroleerde. Betrekken wij dit op de fiscale problematiek, en daar draaide het om in de betreffende casus, dan valt nog het volgende op te merken. Kennis met betrekking tot de fiscale positie is in het kader van een jaarrekeningcontrole voor de accountant onmisbaar. Denk slechts aan de heffingen op inkomens (IB/Vpb), op transacties (BTW) en op lonen en salarissen (LB), welke hun 'getrouwe' neerslag moeten vinden in balans en/of resultatenrekening en/of toelichting. Veelal gaat het om voor het beeld van vermogen en resultaat materiële posten. Voor zijn oordeelsvorming, die, het zij uitdrukkelijk gesteld, er niet op is gericht vast te stellen of de fiscale wetten wel worden nageleefd (daarvoor heeft de wetgever andere organen gecreëerd), behoeft de accountant volledige en juiste informatie van de gecontroleerde, ook omtrent aangelegenheden waarover discussie mogelijk is. En dan gaat het niet primair om fraude, doch om aangelegenheden waarvan de fiscale behandeling door gebrek aan eenduidigheid van rechtsregels, jurisprudentie e.d. niet 'keihard' vaststaat. De neerslag van deze discussies vindt men in correspondentie, memo's, dossiers etc. Ook de accountant moet zich immers kunnen verantwoorden voor de genomen beslissing en ingenomen standpunten. Maar daarmee is het dossier een 'kwetsbare zaak' geworden, reeds vatbaar voor beslag bij een vermoeden van laakbaar handelen van de cliënt. De 'oplossing' dient zich aan: 'vertel de accountant maar zo min mogelijk, dan beperk je je risico's'. Met als reëel mogelijke gevolgen dat een eventueel corrigerend optreden van de accountant wordt bemoeilijkt zo niet onmogelijk gemaakt en de jaarrekening door de accountant niet geconstateerde gebreken kan vertonen, met alle risico's van dien (uiteindelijk zelfs 'onverwachte' discontinuïteit: denk aan naheffingen, boetes etc.). De positie van de accountant wordt er derhalve niet gemakkelijker op, zoals AD meent waar hij stelt: 'hij (=de accountant) hoeft er slechts op te wijzen dat hij moet getuigen, mocht de justitie zich ermee gaan bemoeien'. Integendeel. De echt malafide

cliënt zal zijn leven zeker niet beteren, want van AD's 'rustig opbiechten' was ook vroeger geen sprake.**** De accountant zou dan immers complice zijn van strafbaar handelen; een bij de huidige beroepsopvattingen volstrekt verwerpelijke positie.

Eigenlijk rechtvaardigt alleen een frequent voorkomen van de combinatie malafide accountant - malafide cliënt (belastingplichtige) een zover gaande uitspraak als nu is gedaan. Doch voorshands lijkt niet aangetoond dat hiervan sprake is; weshalve men moet concluderen dat het door de HR op principiële gronden ('de accountant is geen hulpverlener, zoals de geestelijke en de arts'*****) *integraal* verwerpen van het verschoningsrecht voor accountants zeer aanzienlijke nadelen en risico's met zich dreigt mee te brengen, niet alleen voor de relatie bonafide cliënt - bonafide accountant, maar ook voor de derden, belanghebbenden bij een goede vervulling van de controlerende functie. AD's uitspraak 'Hoge Raad helpt accountants' dient derhalve ten minste van een vraagteken te worden voorzien.

H.H.J. Nordemann

*AR Amsterdam, 26-1-1972; Hof Den Bosch, 29-5-1981

**Verklaringsgrond: ten tijde van het totstandkomen van de AWR was het accountantsberoep nog niet wettelijk geregeld.

***Art. 98 SV bepaalt dat bij personen met bevoegdheid tot verschoning ex art. 218, tenzij met hun toestemming, niet in beslag worden genomen onder hun geheimhoudingsplicht vallende brieven of andere bescheiden.

****Behalve misschien van sommige pekelzonden, maar die lijken mij voor deze discussie niet relevant.

*****Het valt op dat naar de beide andere categorieën verschoningsgerechtigden, die meer gelijkis met de accountant vertonen, te weten de advocaat en de notaris - drager van de 'fides publica' -, te weinig is gekeken.

Litteratuur

- A.B. Frielink RA, De GBR verklaard, hoofdstuk 3
 H. Baas RA, Geheimhoudingsplicht en het verschoningsrecht van accountants, De Accountant, maart 1982
 J.H.J. Achten RA, Moeten zwijgen of moeten spreken, De Accountant, juni 1982
 H. Baas RA, Informeert uw accountant uw inspecteur? Financieel en Administratief Management, 17 februari 1983
 Hoge Raad, Beschikking Strafkamer, 25 oktober 1983

Planning Kandidaatsvakken

	Dag		Avond		
	1-e semester sept.-dec.'84	2-e semester febr.-juni'85	1-e trimester sept.-nov.'85	2-e trimester jan.-mrt'85	3-e trimester april-juli'85
Bedrijfs IIA		■ ¹⁾		■	
Bedrijfs IIB	■				■
Micro II	■				■
Macro II		■	■		
IEB		■	■		
Statistiek II	■			■	
Econ. Geschiedenis	■			■	
Econ. Geografie		■	■		
Voortgezet Boekhouden		■			■
Recht	■ ²⁾	■ ²⁾		■	
Econ. Sociologie		■	■		
Voortgezette Wiskunde			■		
Belastingrecht	■	■		■	

1) Zo mogelijk tegelijk met avondstudenten in het 2-e trimester (jan.-mrt'85).

2) In trimestervorm, tegelijk met doctoraalstudenten in het 1-e trimester (sept.-nov.'84), resp. in het 3-e trimester (april-juli'85).

N.B. Dagstudenten kunnen ook deelnemen aan avondcolleges.

Deze planning is goedgekeurd door de Onderwijscommissie.

Studenten die voorzien dat zij door deze planning gedupeerd zullen worden, worden verzocht contact op te nemen met de studie-adviseurs.

Socialistische planning

社 的 會 主 義 計 劃

(socialistische planning)

Er zijn twee visies op het staatsocialisme: het monolithisch-totalitaire model en het corporatief-pluraristische model. Het eerste model ligt ten grondslag aan beschrijvingen van staatsocialistische economieën in de terminologie van 'bevelseconomie' en 'centraal geleide huishouding'.

Als reactie daarop is in het afgelopen decennium (met name onder invloed van de politicoloog-Sovjetoloog Jerry Hough) een benadering opgekomen waarin aan de maatschappijen van het Sovjettype een grote mate van machtsspreiding over verschillende belangengroepen worden toegekend.

Het proefschrift van Masuch *Kritik der Planung* is een voorbeeld van de eerste benaderingswijze en het proefschrift van Gerritse *The realm of necessity* een voorbeeld van de tweede.

Net als beide bovengenoemde dissertaties gaat het proefschrift van 'oud Knaack over dilemma's van socialis­ tische planning, maar bij Knaack is er sprake van een meer eclecticisch standpunt in de keuze monolithisch versus pluralistisch in de beschrijving van werking en problemen van staatsocialistische planning.

Een eclecticische benadering in deze is natuurlijk levensechter dan een beschrijving vanuit een van de beide gezichtspunten. Maar deze toename van de hoeveelheid theoretische 'vrijheidsgraden' vereist een aantal restricties voor wat betreft de probleemstelling en empirisch materiaal. De beschrijving en verklaring lopen anders het gevaar van onvolledigheid en gebrek aan samenhang. De dissertatie van Knaack is een goede illustratie van dat gevaar: sommige interessante vragen over de paradoxen van hervormingen onder het staatsocialisme worden nauwelijks gesteld of beantwoord, terwijl het proefschrift anderzijds tal van wetenswaardigheden bevat die bij het beschrijven van 'het aandragen en het losmaken van de schroef' (de uitdrukking is van Brus) zeer goed gemist kunnen worden.

Planning en macht

Neem eens een van de fundamentele problemen van het staatsocialisme: de discrepantie tussen de theorie van de vermaatschappelijking en de praktijk van 'ontmaatschappelijking'. De eerste wordt samengevat door de leuze van de Octoberrevolutie: Alle macht aan de Sovjets! De tweede is geresumeerd door de uitspraak van een Pools partijfunctionaris vóór het uitroepen van de staat van beleg in de Poolse Volksrepubliek: Wij zullen de macht met niemand delen!

Dit vraagstuk komt in het proefschrift van Knaack slechts zijdelings aan de orde. De dilemma's van planning worden door Knaack (in navolging van Masuch) voornamelijk teruggelid tot het begrip ondercomplexiteit. Nu is ondercomplexiteit in de zin van een afwijking tussen model en werkelijkheid natuurlijk, zoals Knaack betoogt, een eigenschap van zowel de 'planningseconomie' als de economie van de 'vrije markt' (het is trouwens de eigenschap van elk model om van de werkelijkheid af te wijken). De interessante vraag in dit verband is waarom het plan­ ningsmodel in het staatsocialisme een veel sterkere rol speelt bij heerschappijlegitimie-

ring dan het marktmodel in een parlementaire democratie. In plaats van deze vraag te stellen en te verbinden met de verklaringen van hervormingsgolven onder het staatsocialisme stelt Knaack (met een verwijzing naar Sweezy) beide modellen voor wat betreft hun legitimeringsfunctie gewoon aan elkaar gelijk. Zulks is niet alleen onwaar en niet alleen in tegenspraak met wat hij zelf (in navolging van Brus) over de sterke wisselwerking tussen economie en politiek onder het staatsocialisme heeft opgemerkt. Zo'n abstracte benadering maakt het de auteur zeer moeilijk om te doen wat hij in de ondertitel van zijn proefschrift belooft: een analyse te geven van de institutionele hervormingscyclus in staatsocialistische landen. Na het lezen van Knaack's dissertatie weet ik niet eens wat deze institutionele hervormingscyclus is en in de index kon ik ook geen verwijzing naar dit begrip aantreffen.

Waarom hervormingen?

Contradicties in socialistische planning omvat een beknopt overzicht van de economische geschiedenis van de Sovjetunie en de Chinese Volksrepubliek, een uiteenzetting over de spanning tussen participatie en planning in Marx' communis­ memodel, alsmede enkele pogingen van de auteur om hervormingen en contrahervormingen van orthodoxe plannings­ systemen in het staatsocialisme te beschrijven en te verklaren.

In zijn beschrijving van planningsproblemen in staatsocialistische landen volgt Knaack grotendeels beschrijvingen van de door hem aangehaalde auteurs. In deze bekende beschrijvingen draaien de tegenstellingen in staatsocialistische planning om even bekende debatten over centralisatie en decentralisatie, investeringen versus consumptie, participatie versus efficiency. Volgens Knaack zijn deze problemen inherent aan planning zoals die aan het begin van de jaren dertig in de Sovjetunie is ontstaan en zoals die in vrijwel

ongewijzigde vorm in alle staatsocialistische landen is overgenomen.

Het planningsmodel gaat uit van de pretentie van een totale rationaliteit, totale beheersing en totale voorspelbaarheid, maar deze pretentie wordt niet waargemaakt. Het model is ondercomplex, zodat onbedoelde en vaak averechtse gevolgen tijdens de uitvoering van het plan onherroepelijk naar voren moeten komen. De oorzaken hiervan komen hoofdzakelijk voort uit onvolledige informatie bij de planners (in de 'bevelseconomische' interpretatie van het plansysteem) en/of uit het feit dat plannen niet het resultaat zijn van een vooraf bekende ideale blauwdruk, die centraal opgelegd kan worden maar een resultante zijn van een gecompliceerd mengsel van onderhandeling en blufpoker tussen centrale planautoriteiten, bedrijfsmanagers en tal van andere maatschappelijke groeperingen die in meerdere of mindere mate aan het ritueel van het opstellen van uitvoerbare en minder uitvoerbare plandoeleinden deelnemen.

Waarom vinden er überhaupt hervormingen (opeconomisch, politiek en cultureel gebied) plaats in het staatsocialisme?)

Vroeger kon men onder staatsocialistische economen de opvatting aantreffen dat centralistische planning goed funktioneerde in de fase van een zogeheten 'extensieve' industrialisering en dat die planning minder goed begon te functioneren toen de periode van een 'intensieve' industrialisering (in het hedendaagse China: modernisering) aangebroken was.

Zo'n verklaring roept natuurlijk vragen op (bijvoorbeeld de vraag waarom de overgang van extensief naar intensief samen zou moeten vallen met het verscheiden van Stalin of Mao), maar het is een zinnig uitgangspunt bij de beschrijving en verklaring van economische 'liberalisering' in staatsocialistische landen. In plaats daarvan maakt Knaack gebruik van een verzameling tijd- en plaatsgebonden verklaringen en maakt daardoor zijn bedoeling om de ontwikkelingen in de Sov-

Социалистическое Планирование

jetunie en in China binnen een kader te plaatsen eigenlijk nauwelijks waar. Het ontbreken van een systematische vergelijking van omstandigheden waaronder in de Sovjetunie na Stalin en in China na Mao hervormingen werden doorgevoerd en teruggedraaid wordt niet gecompenseerd door Knaack's betoog over Marxistische theorie aangaande planning. De reden hiervoor is dat het, zoals onder andere uit het betoog in kwestie blijkt, zeer twijfelachtig is of er zoiets bestaat als Marx' planningstheorie.

Marx

Bij mijn weten heeft Marx de begrippen plan of planning nooit gebruikt. De uitdrukking 'socialistische planning' wordt vaak in verband gebracht met Marx' visie van een communistische maatschappij maar dat is een misverstand. Een communistische maatschappij is een maatschappij zonder conflicten (of althans zonder 'antagonistische conflicten'). In zo'n maatschappij worden bepalingen die het economisch verkeer tussen mensen regelen even algemeen aanvaard en even weinig ontdoken als regels voor het wegverkeer in onze maatschappij omdat de zinnigheid van die bepalingen door niemand serieus wordt betwist. De uitdrukking als 'het afsterven van de staat' of Lenin's visie van een 'kokkin' als staatsman verwijzen naar zo'n conflictloze maatschappij waarin onder andere misdaad, vervreemding en schaarste afgeschaft zullen zijn. Men kan, zo men wil, het systeem van 'verkeersregels' die ieder lid van de maatschappij nagenoeg automatisch gehoorzaamt 'planning' noemen. Maar het lijkt juister om te stellen, dat binnen Marx' communismemodel planning in de gebruikelijke zin van het woord overbodig wordt geacht. In het eerste hoofdstuk van zijn proefschrift betoogt Knaack dat het communismemodel van Marx, ondanks beweringen van het tegendeel (van o.a. Selucki) uit theoretisch oogpunt (dus binnen de aannames van het model zelf) volstrekt consistent is. Er is met name geen sprake binnen dat model van enige tegenspraak tussen planning en vrijheid. Het fundamentele theoretische bezwaar tegen het model zou er volgens Knaack op neerkomen dat Marx een 'kleine groep' theorie toepast op een grote groep oftewel een sociaal model van een conflictloze 'Gemeinschaft' op een gecompliceerde industriële maatschappij.

Kritiek op Knaack's aanpak

Hierover kan men drie opmerkingen maken. In de eerste plaats kan men opmerken dat dit 'fundamentele bezwaar' niet theoretisch maar empirisch is. Theoretisch is er geen enkel bezwaar tegen een visie op mens en maatschappij waarin de 'algemene volkswil' verzoend is met de 'wil van allen'. De grootte van de groep doet hierbij (en dat is de tweede opmerking) niet ter zake. Indien aanwezig-

heid of afwezigheid van vervreemding overeenkomt met de afwijzing of aanvaarding van de doelstellingen van de groep door een individu als een 'deel van zichzelf' dan is het a priori niet duidelijk, waarom in kleine groepen zoals gezinnen, kiboetzim, traditionele dorpsgemeenschappen of kleine gedemocratiseerde productie-eenheden minder vervreemding en minder conflicten zouden voorkomen dan in grote organisaties. Het is volstrekt juist, dat de mogelijkheden tot directe democratie en participatie groter zijn in kleine groepen dan in grote. Maar leidt meer participatie tot minder vervreemding? Knaack schijnt inderdaad deze mening te zijn toegeedaan.

Maar men kan ook (in navolging van bijvoorbeeld Zinovjev's visie op het communisme) in de grote betrokkenheid, gezelligheid, egalitarisme, bemoeizucht, afgunst die kenmerkend zijn voor zowel de Sovjetrussische 'collectief' als het Chinese 'danwei' (eenheid) de oorzaken van de vervreemding onder deze varianten van het staatsocialisme zoeken. De derde opmerking is dat Marx' communismemodel wellicht volstrekt consistent is, maar volstrekt irrelevant voor de analyse van de praktijk van staatsocialistische planning zoals die in het proefschrift van Knaack wordt nagestreefd. Het ontgaat mij waarom Knaack op dit punt een onderscheid meent te moeten maken tussen marxisme enerzijds en marxisme-leninisme anderzijds, waarbij het eerste niet en het tweede wel een (ideologische) versluiering van de werkelijkheid van het staatsocialisme zou zijn. Ook over Marx' theorie kan men namelijk hetzelfde opmerken wat een Chinese boer tijdens de Grote Sprong Voorwaarts over Mao Zedong heeft opgemerkt: de gedachten van voorzitter Mao zijn volstrekt juist maar volstrekt onuitvoerbaar. De gedachtengang van Knaack op dit punt is eigenlijk alleen maar consistent binnen het marxisme-leninisme waarbij gesteld wordt dat Marx' communismevisie op een

verre communistische toekomst betrekking heeft terwijl het marxisme-leninisme de 'eerste fase van het communisme' dus het staatsocialisme beschrijft. Binnen de marxistische doctrine in al haar varianten zijn dit soort onderscheidingen van wezenlijk belang omdat daarin veel gewicht wordt toegekend aan een correcte beantwoording van de vragen als 'Was de oktoberrevolutie een socialistische revolutie?', 'Wie is de heersende klasse in de Sovjetunie?', etc. De legitimiteit van het maatschappelijk bestel in staatsocialistische landen is gebaseerd op de beantwoording van die vragen in de zin dat het 'reëel bestaande socialisme' een (partiële) verwezenlijking is van Marx' communismemodel. Maar wie van mening is dat Marx' communismemodel niet voor verwezenlijking vatbaar is ontgaat de diepe betekenis van de stelling die Knaack in zijn proefschrift heeft opgenomen dat het staatsocialisme geen opvolger maar een substituut voor het kapitalisme is.

Uit het bovenstaande moge duidelijk zijn, dat ik niet begrijp wat de functie is van Knaack's reconstructie van Marx' visie op planning en vrijheid in het kader van de door hem ondernomen poging om hervormingscycli in de Sovjetunie en China te analyseren. Dit betekent natuurlijk niet, dat Marx' communismevisie geen invloed op de politiek en economie in staatsocialistische landen heeft gehad. Maar in het proefschrift van Knaack worden juist de meest markante pogingen van staatsocialistische autoriteiten om het communismemodel in praktijk te brengen (bijvoorbeeld de Grote Sprong Voorwaarts) nauwelijks behandeld.

Het is natuurlijk niet onbegrijpelijk: de Grote Sprong Voorwaarts of Cambodja's 'deurbanisering' en tal van andere interessante pogingen om het 'rijk der vrijheid' te vestigen, hebben weliswaar veel met Marx' communismemodel te maken maar weinig met planning.

Heersende klasse Moskou 1981

Tekort geschoten?

In zijn beschrijving van planningsproblemen in staatssocialistische landen volgt Knaack grotendeels de door hem aangehaalde secundaire literatuur en de waarde van het proefschrift ligt volgens mij in de mate waarin de auteur erin slaagt om een samenvatting van meer en minder bekende standpunten, gegevens en opinies te geven en deze met elkaar te confronteren.

Als een systematisch overzicht van 'motoren en remmen' van hervormingen in het staats-socialisme schiet het proefschrift echter mijns inziens tekort, hetgeen jammer is omdat aan zo'n systematisch overzicht grote behoefte bestaat.

Dit blijkt onder andere uit de tamelijk kritiekloze wijze waarop huidige 'liberaliserings' in de Chinese Volksrepubliek door journalisten, maar ook door wetenschapsbeoefenaars soms als volstrekt nieuwe en revolutionaire veranderingen gezien. In het proefschrift van Knaack wordt dit beeld gecorrigeerd en dat is mijns inziens het belangwekkendste aspect van het werk.

Het proefschrift is abominabel geredigeerd en veel details zijn aanvechtbaar of onjuist. Achter sommige interessante of aanvechtbare beweringen zoekt de lezer tevergeefs naar een verwijzing. Een bloemlezing:

- Knaack spreekt over huishoudingen waar hij huishoudens bedoelt.
- Knaack spreekt herhaaldelijk over de tegenstelling tussen efficiency en vervreemding, waar hij de tegenstelling tussen efficiency en zelfrealisering bedoelt.
- Van den Doel schreef niet dat er een opti-

male economische orde bestaat die voor alle maatschappijen vergelijkbaar is, maar dat iedere maatschappij naar haar specifieke economische optimaliteit streeft. Dit maakt hem uiteraard (anders dan Knaack doet voorkomen) eerder tot medestander dan tot een tegenstander van Ellman in het convergentie-debat.

- Een uniform loonsysteem in de Sovjetunie werd niet in 1926 maar in 1918 afgekonddigd.
- In de theorie van de Aziatische produktiewijze wordt geenszins het statisch karakter van Aziatische staten algemeen benadrukt. Zulks is wel bij Marx' gebruik van dit begrip het geval.
- De bewering dat de Doema na 1908 niet veel als parlement voorstelde wordt pas interessant indien we deze institutie vergelijken met het huidige Opperste Sovjet.
- De uitbreiding van de niet-staatssector in China in de afgelopen jaren was niet hoofdzakelijk een uitbreiding van de particuliere of individuele sector maar van de *collectieve* sector.
- Tot drie keer toe wordt een vermeende daling van de bevolkingsgroei in China door Knaack als verklaring gehanteerd voor beleidswijzigingen (de toename van buitenlandse handel aan het begin van de jaren zeventig, de versoepeling van gedwongen graanbouw aan het einde van de jaren zeventig en de eerste intentieverklaringen over de modernisering in 1964). Los van het feit dat andere oorzaken beter deze beleidswijzigingen verklaren, was in één van de drie gevallen in

het desbetreffende jaar juist sprake geweest van een geboortegolf.

- Een manusje van alles heet in het Chinees duomianshou en niet domianshou. Een bekende Chinese stad heet Chongqing en niet Chonging. Een fameuse brigade heet Dazhai en niet Dazai. Shanton is Shantou. Fuian (een grote provincie) heet Fujian. Shangshan Xiayang moet zijn Shangshan Xiayang. Bovendien betekent deze uitdrukking niet 'naar beneden sturen' maar 'de bergen op de dorpen in'. Zo gaat het bij ongeveer de helft van alle in dit proefschrift voorkomende Chinese uitdrukkingen en eigennamen.
- Het is volstrekt onduidelijk, dat de zekerheid van arbeidsplaatsen in het hedendaagse China minder is dan in het verleden. Het is juist dat over die onzekerheid vandaag meer in China wordt geschreven. Maar de tweede bewering vloeit niet uit de eerste voort.
- Russische eigennamen dienen of in de engelse of in de nederlandse transcriptie te worden weergegeven, maar niet allebei door elkaar.
- Het is een normaal lezer een volstrekt raadsel wat Stalin (of Knaack) bedoelen met de omschrijving van het bestaan van geld en marktrelaties als 'reflectie van het eeuwig licht'.
Michel Korzec

Ruud Knaack: *Contradicties in Socialistische Planning*, Enschede 1983. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Drs M. Korzec is socioloog, verbonden aan de Technische Hogeschool, Delft en deskundige op het gebied van de economie in China.

vervolg van 4

International Cooperation) gefinancierd wordt door het Ministerie van Ontwikkelings-samenwerking. ISMOG offerde echter zelf ook een medewerker op aan het project (de gelden van het Nuffic komen namelijk ten goede aan de faculteit). Momenteel zit Perthel voor enige tijd in de tropen teneinde te proberen daar het één en ander van de grond te krijgen. Iets dat na een moeizame start redelijk lijkt te gaan lukken.

Om nog even terug te komen op het onderzoek; het is wel zo, dat het onderzoek weer in de lift zit. Er wordt publikatie-gericht gewerkt en ook het aantal gepromoveerden steekt relatief gunstig af bij andere vakgroepen. Bovendien heeft ISMOG zich gestort op de voorwaardelijke financiering. Onderzoekscoördinator Chin heeft samen met De Jong en Lambooy een project ontworpen over 'Herstructurering en internationale arbeidsverdeling', dat is goedgekeurd door het departement.

Ontwikkelingsvraagstukken

De werkgroep ontwikkelingsvraagstukken (waarvan zestien vakgroepen deel uitmaken) en de van daaruit opgezette cursus, is weer een heel ander verhaal. Deze zijn opgezet door Van Geet, die naast ontwikkelingseconoom ook nationaal schaakmeester is. Het schaken beperkt zich tegenwoordig echter tot partijtjes tegen prof. Lambooy van economische geografie. De cursus ontwikkelingsvraagstukken (waaraan inmiddels 150 studenten deelnemen) beoogt de bestude-

ring van de ontwikkelingsproblematiek en derde wereldvraagstukken op interdisciplinaire basis. Om dit te bereiken heeft men een serie lezingen georganiseerd, die gevolgd worden door een aantal themagroepen. Naast economen werken er o.a. ook sociologen, geografen en cultureel antropologen mee. Hierdoor probeert men te bereiken, dat ontwikkelingsvraagstukken van zoveel mogelijk kanten worden bekeken. De uiteindelijke bedoeling van de leergang is om uit te groeien tot een vak ontwikkelingskunde, dat vergelijkbaar is met bijv. bedrijfs- en milieukunde. Echter, gezien de toestand van Rijks financiën, verwacht Van Geet, dat het niet eenvoudig zal zijn om op korte termijn veel in de gewenste richting te realiseren. Dit ondanks het feit, dat men al één formatieplaats heeft weten te veroveren.

Bezuinigingen

Ondanks het huidige succes op het gebied van de voorwaardelijke financiering kan vakgroep X inmiddels ook bogen op ervaring met bezuinigingen. Het heeft er namelijk geruime tijd naar uitgezien, dat ISMOG, althans op z'n minst het kroondocentschap, zou sneuvelen bij de stoelendans, die eufemistisch disciplineplan genoemd wordt. Verscheidene medewerkers waren danig geïrriteerd over de gang van zaken rond die eventuele opheffing. In die zin, dat men pas aan de vooravond van de begrafenis via-via vernam, dat ISMOG op sterven lag. Gedeeltelijk

was dat de schuld van de vakgroep zelf, omdat de diverse leden nooit de behoefte hadden gevoeld om zich in het woelige bestuursleven te storten. ISMOG was nergens in vertegenwoordigd, zodat het betrekkelijk eenvoudig werd om het instituut achter zijn rug om op te heffen. Zo gaat dat nou eenmaal, wanneer er in een beschaafd land bezuinigd wordt. Intussen is het leed waarschijnlijk al weer geleden. Dit aangezien de faculteitsraad protest aantekende tegen onderdelen van het disciplineplan. De raad stelde onder meer, dat 'de faculteit zelf de positie van het specialisme ontwikkelingseconomie, in samenhang met de verschillende onderdelen van de algemene economie, nog wenst te bezien'.

De andere poot van vakgroep X, de agrarische economie, heeft geen last gehad van woeste bezuinigers met botte bijlen. Praktisch overal verdwijnen landbouweconomie en aanverwante vakken. Maar Wageningen en de UvA werden zonder slag of stoot uitgezonderd, hetgeen op z'n minst opmerkelijk genoemd mag worden. Kortom, vakgroep X lijkt te gaan overleven. Een plezierig feit, daar het vak wel degelijk een plaats binnen de faculteit verdient.'

RM, MM

Friedman, Reagan, Thatcher, Hendry, Econometrie

In de Waarheid van 15 december 1983 stond een kort bericht van de hand van Wim Schoutendorp dat daarna in vrij grote oplage per fotocopie in het Mau-poleum is verspreid. 'Economie van Thatcher en Reagan berust op bedrog,' luidde de kop - U heeft het vast wel eens zien hangen, misschien zelfs gelezen, want bedrog in hoge kringen is natuurlijk onweerstaanbaar. Er staat onder meer dat Ericsson en Hendry (een 'scrupuleuze econometrist') hebben aangetoond dat Friedman ter ondersteuning van het monetarisme een groot deel van zijn statistische gegevens heeft 'verzonnen'. Het bericht meldt ook nog dat een woordvoerder van de regering-Thatcher liet weten dat zij niet van plan was haar beleid te herzien. Ik heb altijd wel gedacht dat een goede regering zich van het geschrijf van hoogleraren niets aantrekt.

Ik kwam de naam van Wim Schoutendorp ook tegen op de ere-lijst van verstrooide geleerden, die ze kort geleden bij de Bibliotheek hebben opgehangen. Jammer genoeg staat er niet bij welk boek ieder van hen heeft weggemaakt. De brochure van Ericsson en Hendry, uitgegeven door de Bank of England, kan het niet zijn, want die is pas zeer kort geleden verschenen. Ik moet het tenminste nog stellen met wat ondershandse berichten en een voorlopige versie. De opvattingen en werkzaamheden van Friedman en Hendry zijn echter algemeen bekend.

Friedman heeft onlangs zijn bekende werk over de monetaire geschiedenis van de Verenigde Staten uitgebreid tot Engeland. De betekenis van dat werk ligt in de eerste plaats in het bijeenbrengen van monetaire cijferreeksen over een zeer lange periode van meer dan honderd jaar, wat minder in de nogal ouderwetse bewerkingen waaraan die reeksen vervolgens worden onderworpen - het midden over bepaalde fasen van de conjunctuurcyclus, daarna weer het nemen van ver-

schillen van deze gemiddelden, enzovoorts. Hendry is ongetwijfeld een scrupuleus econometrist, maar ook een econometrist met uitgesproken methodologische opvattingen, die hoge eisen stelt aan de interpretatie die men in uiteenlopende modellen verbindt aan het verloop van macro-economische reeksen. Het probleem is, zoals men weet, dat verschillende zelfs strijdige opvattingen alle met een beetje goede wil met de waargenomen ontwikkeling in overeenstemming kunnen worden gebracht. Is dat werk eenmaal volbracht dan zijn de meeste onderzoekers zo moe dat ze alleen nog maar wat lacherig kunnen reageren op de kritiek die hun resultaten oproept. Zo komt het dat er veel te veel verschillende theorieën naast elkaar blijven bestaan, waardoor wij als wetenschap nooit verder komen. Is bijvoorbeeld de opvatting van Kondratieff eindelijk met veel moeite als 'niet aangetoond' in het rariteitenkabinet opgeborgen, dan kun je er zeker van zijn dat hij daar na vijftig jaar - precies een lange golf verder! - weer uit te voorschijn zal

worden gehaald. Hendry nu neemt de wetenschap en de econometrie geheel au sérieux, en stelt strenge statistische eisen aan modellen en theorieën teneinde aldus een heilzame opruiming en beperking te verkrijgen. Niet voor niets besloot hij zijn oratie te Londen met drie adviezen aan economische onderzoekers: toets, toets, en toets.

De berekeningen van Friedman, zoals gezegd van ouderwetse snit, werden door Hendry niet aan drie maar aan wel zeven toetsen onderworpen, en jammerlijk verworpen. Piktant is daarbij dat de critici zich met smaak kunnen bedienen van citaten van Friedman uit zijn vroegere methodologische publicaties. Van bedrog is geen sprake, noch van 'verzonnen' reeksen: men kan natuurlijk altijd op alles kritiek hebben, maar Hendry en Ericsson gebruiken dezelfde gegevens zelf in een ander model, dat de toetsen beter doorstaat.

Wie nieuwsgierig is geworden naar de gedachtenwereld van Hendry leze bijvoorbeeld zijn artikel in een van de laatste afleveringen van het International Statistical Review. Enige econometrische voorkennis komt daarbij dan wel te pas, want het gaat per slot van rekening om empirische en statistische toetsing. Wil men Hendry zien en horen, dan kan dat ook, want hij spreekt op 17 april des middags in een van de zalen van de VU ter gelegenheid van wat vroeger de Econometristendag was.

J.S. Cramer

'N PAAR STELLINGEN VAN DE MEEST GEPROMOVEERDE DRUKKER

Krips Repro – drukker van de meeste proefschriften in Nederland – stelde een aardig stellingenboekje samen.

U ontvangt het als u uw dissertatie in productie geeft bij Krips Repro.

Bel voor informatie met de afdeling Dissertaties.

Kaapweg 6, 7944 HV Meppel
Postbus 106, 7940 AC Meppel
telefoon 05220-53731

Betwistbaarheid:

oproer in de economische theorie?

In 1981 was William Baumol president van de *American Economic Association*. Het is gebruikelijk dat de president op de jaarlijkse bijeenkomst van de Association een rede uitspreekt, die dan later wordt afgedrukt in de *American Economic Review*. Baumol heeft de kans aangegrepen om opgetogen reclame te maken voor het werk dat hij samen met anderen gedurende een reeks van jaren heeft verricht. Iets wat verontschuldigend begon hij zijn verhaal met de woorden: 'de toespraak van de scheidende president is geen plaats voor bescheidenheid'. Reclame-technisch heeft die toespraak zeker aan zijn doel beantwoord. De boodschap is overgekomen, getuige in ieder geval de reacties in het recente juni-nummer van de *American Economic Review*. En op mij heeft de rede zo inspirerend gewerkt dat ik ook achter het aangekondigde boek ben aangegaan.

Wat is de inhoud van de boodschap? Die schuilt voornamelijk in het begrip 'betwistbaarheid', dat Baumol en zijn medewerkers willen invoeren. Betwistbaarheid is mijn vertaling van het begrip 'contestability'. Baumol c.s. willen betwistbaarheid invoeren als een basisbegrip voor een alomvattende analytische structuur en als een begrip dat een standaard vormt voor het beoordelen van marktresultaten. Betwistbaarheid moet dan de veel uitvoeriger gestelde standaard van de perfecte mededinging vervangen. Het oproer, zo niet de revolutie (zo stelt Baumol met enige schroom) schuilt dan in de vervanging van de ene standaard door de andere (Baumol's rede had als ondertitel: 'an uprising in the theory of industry structure')

Perfekte mededinging

Voor een plaatsbepaling van het geheel is het goed om eerst even de huidige standaard in herinnering te brengen. Perfekte mededinging is een analytische constructie, waarin individuele vragers en aanbieders machteloze marktpartijen zijn, overgeleverd aan de condities die de markt hen stelt.

Voor die marktform gelden allerlei mooie, welvaartstheoretische resultaten. De afstemming tussen consumentenvoorkeuren en technische mogelijkheden, onder statische omstandigheden is er optimaal: de soevereine consument regeert.

Omdat nauwkeurig bekend is onder welke, zeer beperkende, condities dit resultaat geldt, is de theoretische constructie een goed vertrekpunt voor verdergaande analyses. De invloed van andere veronderstellingen kan worden onderzocht, en nagegaan kan worden in welke gevallen de overheid maatregelen kan nemen om betere resultaten tot stand te brengen. Perfekte mededinging is dus een standaard, zowel analytisch als ten behoeve van de economische politiek.

Eén van de essentiële voorwaarden voor perfecte mededinging is vrije toe- en uitbreiding. Iedere geïnteresseerde moet moeiteloos een bepaalde markt kunnen in- en uitlopen. Het is deze conditie die door Baumol c.s. tot pro-

minentie wordt verheven, en die tot toetssteen van de marktform wordt gemaakt.

Perfekte betwistbaarheid doet zich voor, indien een onderneming kosteloos tot een markt kan toetreden en er ook weer kosteloos kan uittreden. Dit laatste is zeker zo belangrijk. Het betekent dat in een markt met perfecte betwistbaarheid ondernemingen zullen worden aangetrokken indien daar winst is te behalen, vanwege te hoge prijzen, of omdat bestaande ondernemingen inefficiënt produceren. Toetredende ondernemingen kunnen gebruik maken van precies dezelfde technologie als gezeten ondernemingen, en kunnen desgewenst na uitputting van de winstmogelijkheden die markt weer kosteloos verlaten: ze lijden geen verliezen op de liquidatie of omschakeling van hun productieapparaat.

Perfect betwistbare markt

In het boek *Contestable markets and the theory of industry structure*, waarvan het AER artikel als het ware de reclamefolder was, laten Baumol c.s. zien dat bij een perfect betwistbare markt, in een evenwicht met 2 of meer aanbieders in ieder geval moet gelden dat voor elke onderneming de (over)winst nihil is. Elke afwijking van één van beide condities roept direct toetreding op, totdat herstel is ingetreden.

Een bijzonder aardig punt, niet zonder ironie in het licht van de geschiedenis van de economische theorie, volgt wanneer de vraag aan de orde komt of zo'n evenwicht wel kan bestaan, en onder welke condities dat geldt. De orthodoxe theorie, waarvan perfecte mededinging de standaard representeert, werkt meestal met de veronderstelling van U-vormige kostencurves: tot een bepaalde geproduceerde hoeveelheid dalen de kosten per eenheid produkt, daarna stijgen ze weer. Op die veronderstelling is veel kritiek gekomen.

Hele scholen van alternatieve benaderingen zijn gegrondvest op de stelling dat kostencurven niet U-vormig zijn, maar minstens scho-

telvormig: in het midden zit een gedeelte waar de kosten per eenheid produkt niet variëren met de omvang van de produktie. En wat blijkt nu bij Baumol? Bij zuiver U-vormige kostencurven is het bestaan van evenwicht in betwistbare markten problematisch. Het bestaan is echter gegarandeerd indien de kostencurven schotelvormig zijn: over een bepaalde minimale afstand moeten de kosten per eenheid produkt niet variëren. En hierin schuilt precies de ironie van het geval. Perfekte mededinging is een marktform met bepaalde aantrekkelijke eigenschappen. Voorwaarde voor die marktform is de aanwezigheid van vele aanbieders van hetzelfde produkt. Twee elementen in de kritiek op dit resultaat zijn de opmerkingen dat in de praktijk op vele belangrijke markten slechts een zeer beperkt aantal aanbieders optreedt, en dat kostencurven niet U-vormig zijn. Baumol c.s. laten nu zien dat allerlei aantrekkelijke resultaten (zoals efficiënte produktie) ook gelden bij de verfoeide marktform met weinig aanbieders, als de kostencurven maar schotelvormig zijn.

Een werkelijk oproer brengt velen in beweging, en die karakteristiek is hier ongetwijfeld van toepassing. De beweging is echter nog maar net begonnen. Ik wees al op de reacties in de *American Economic Review*, en de boekbesprekingen moeten nog goed op gang komen (er staat er één in het septembernummer van het *Journal of Economic Literature*). Ik denk dat 'betwistbaarheid' een belangrijke rol zal gaan spelen in de economische theorie. Eén overweging daarbij is dat de vrije toe- en uitbreiding al één van de meest wezenlijke veronderstellingen was in het model van de perfecte mededinging. Dat duidt op continuïteit, en daarmee op de mogelijkheid tot verbreding en generalisatie van bereikte resultaten. In feite gaat het hier ook om een poging tot generalisatie van de theorie van de perfecte mededinging, en aangezien die theorie onder nogal wat beperkingen is afgeleid, is zo'n poging zeer welkom. Of een oproer werkelijk revolutie inhoudt, is meestal pas na lange tijd te beoordelen. Daarover heb ik echter mijn twijfels, en is er teveel continuïteit in de theoretische structuren. Maar anders dan voor reclame-doeleinden is **die** vraagstelling ook nauwelijks relevant te noemen.

J. Hartog
vakgroep Micro-economie

'Im Westen nichts Neues.' Volgens velen is dit de verklaring voor het relatief achterblijven van de economische ontwikkeling in West-Europa t.o.v. Japan en de V.S.. Er wordt hier te weinig geïnnoveerd en te lang blijft men vasthouden aan verouderde bedrijfstakken. Hoe komt dat nou eigenlijk? Het heeft te maken met structuur en gedrag in de verschillende markten, dat zal niemand verbazen. West-Europa bestaat uit een aantal naties die reeds eeuwenlang een duurzame traditie hebben in het elkaar zo hardnekkig mogelijk dwarszitten. Wapengekletter op bloedige slachtvelden heeft plaatsgemaakt voor economische strijd. Een kwestie van beschaving, dat dient gezegd. De Europese samenwerking is één groot prisoners-dilemma: alle deelnemers streven bij voorkeur hun eigen deelbelangen na, waardoor van de voordelen van een gemeenschappelijke aanpak niets terecht komt. Op de lange termijn zakt de E.E.G. in het door haarzelf gecreëerde moeras. Doordat er geen daadwerkelijke sanering van de industrieën plaatsvindt, blijft men middelen vastleggen in bedrijfstakken waar een overcapaciteit bestaat. De Europese burger financiert via kunstmatige prijzen en subsidies melkplassen, boterbergen en genoeg staal om desnoods het IJzeren Gordijn uit de overdrachtelijke sfeer te halen. En dat alles omdat iedere nationale overheid op haar strepen staat en zonodig een eigen staal/melk/boter/enz./enz.-industrie moet hebben.

De gevolgen van het Europese beleid, of liever het ontbreken daarvan, worden zonder morren door de bevolking getrokken. De eerste demonstratie tegen het instandhouden van Hoogovens of Wilton-Fijenoord moet nog komen. Het is natuurlijk niet aardig om tegen de betrokken werknemers te zeggen dat ze maar beter de rest van hun leven werkloos kunnen zijn, maar hoever strekt de aardigheid bij het kostbaar instandhouden van folklore? Laatst was op de televisie een vertegenwoordiger van een boerenorganisatie. Volgens een nieuwe E.E.G. norm (een boete op teveel geproduceerde melk) zullen de melkboeren in Nederland er met X gulden op achteruitgaan in inkomen, waardoor een aantal van hen dreigt te verdwijnen. Treurig maar waar, gevolg van de landbouwsamenwerking. Oplossing van onze melkman: de melk moet duurder worden om de bedreigde boeren in stand te houden. Nu houd ik van melk en door een aantal persoonlijke factoren niet erg van boeren. Helemaal objectief ben ik dus niet. Maar ik weiger één afgeronde cent meer te betalen om een stel veehouders in stand te houden, terwijl de melkzee aan de lippen staat.

Maar niet alleen de marktstructuur van het avondland beperkt de dynamiek. Voor het in praktijk brengen van nieuwe vindingen zijn niet alleen middelen nodig, die nu vastliggen in nutteloze productiesystemen, maar ook een bepaalde instelling van de betrokkenen.

Men schrijft niet zelden met enige laatzinnigheid de Amerikanen een zekere naïviteit toe. Maar is er niet juist een zekere onbevangenheid voor nodig om de risico's te nemen die met innovaties samenhangen? Kinderlijkheid uit zich niet alleen in het geloof in een God en het goede en het kwade, maar ook in het vlot in praktijk brengen van nieuwtjes. Combineer dit meteen keihard, maar daardoor reuze efficiënt systeem en je hebt de Amerikaanse economie.

De Japanners hebben een andere instelling. Ze lijden aan een fanatieke slaafsheid, die door bewonderaars discipline wordt betiteld. In een filmreportage heb ik eens gezien dat een Japans scholientje, dat waarschijnlijk niet diep genoeg had gebogen voor de leraar, bij wijze van straf met een rietje op de blote handjes werd gemept. In Nederland zou een dergelijke maatregel een horde opvoedkundigen op de been hebben gebracht, maar in Japan acht men zo iets blijkbaar normaal, want het knaapje onderging glimlachend deze louterende ranselpartij. Een dergelijk sociaal milieu heeft natuurlijk gevolgen voor het moreel van de arbeidende bevolking. Met hetzelfde enthousiasme waarmee ze zich vroeger ter meerdere eer en glorie van hun keizer te pletter stortten op vijandige schepen, storten zij zich nu, met meer succes, op de markten van hun Westerse concurrenten. Combineer dit met een goedwerkende bedrijfsorganisatie en een slimme marketing en je hebt het Japanse welvaartswonder.

In Europa bekijkt men deze bedrijvigheid en bedrijvigheid in het algemeen met argusogen. Het hoeft bij ons allemaal niet zo nodig lijkt het. Na jarenlang getheoretiseer over 'de economie van het genoeg' krijgen we het gratis voor niks in onze schoot geworpen. De economische ontwikkeling van de naoorlogse periode heeft ons stukken rijker gemaakt, maar ten koste van wat? Naast het aardgas hebben we er wat minder prettige bodemschatten bij gekregen, die even onuitputtelijk lijken en een zwempartijtje in een openluchtbad komt je zuur te staan. Combineer de groeiende argwaan tegen de industriële ontwikkeling met de gebrekkige samenwerking op zo goed als elk gebied en je hebt de Europese markt.

Is er een mogelijkheid een oplossing te vinden voor het volgende dilemma: vooruitgang creëren t.o.v. de concurrerende markten, zonder een verdere industriële ontwikkeling. Er is maar één manier: we moeten komen tot een creatieve vernietiging van het moreel en de structuur van de concurrent. De Japanners zijn een makkelijke prooi. Het proces van culturele ontworteling van de Japanner dient te worden bespoedigd. Nederland zou een positieve bijdrage kunnen leveren door zending van enige containers sociale

hulpverleners. In Nederland is een enorm overschot aan -gogen en -logen waar eigenlijk niemand raad mee weet. De paradepaardjes van de Sociale Akademie als paard van Troje.

De Japanners zijn beleefd en zullen het geschenk niet weigeren. Na enige tijd die voor de containers nodig is om de taal machtig te worden, slaat de vervreemding toe via de geïnfilterde media. Zo wordt de concurrentieverhouding tussen Japan en in ieder geval Nederland weer enigszins in evenwicht gebracht.

De Amerikanen zijn wat moeilijker te vloeien. We kunnen proberen de afzonderlijke Staten tot een onafhankelijker beleid te persen en tegen elkaar op te stoken. Onevenredigheid tussen bijdrage aan de nationale pot en opbrengsten eruit bieden misschien een aanknopingspunt.

Als wij niet beter kunnen en willen zijn dan de anderen, moeten de anderen maar slechter worden, dat is de oplossing van de relatieve stagnatie. We moeten van onze zwakte onze kracht zien te maken.

Steven Adolf

Wie krijgt de kans vaart te zetten achter zijn carrière in 'n groeiende organisatie?

Vanzelfsprekend blijft de beoordeling van de administratieve organisatie en de controle van financiële gegevens een primaire taak van de accountant. Maar waarschijnlijk heeft u - net als wij - de visie, dat het accountantsvak zich uitstrekt over een breder terrein: het totale financiële bedrijfsgebeuren.

Vanuit die instelling bent u geïnteresseerd in het toepassen van zeer geavanceerde controletechnieken toegespitst op geautomatiseerde informatieverwerking. Een dergelijke moderne werkwijze spreekt u aan, omdat u daardoor in staat wordt gesteld zeer veel beoordelend naast controlerend te werk te gaan. Zodat u op tal van vragen, die zich bij controles kunnen voordoen, constructieve antwoorden kunt geven.

Groei van Coopers & Lybrand.

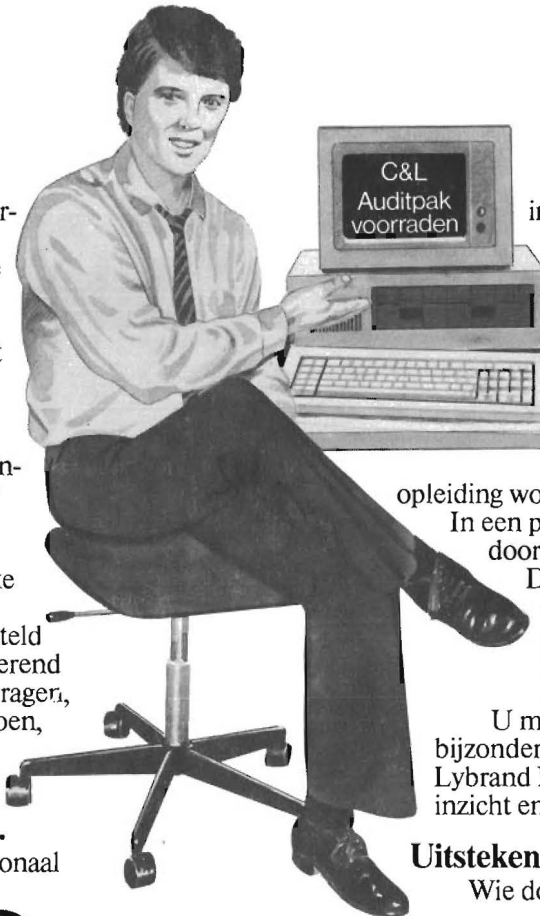
Dankzij een sterke en internationaal soepel functionerende organisatie van accountants, belastingadviseurs en organisatieadviseurs, die meer dan 400 vestigingen in ruim 100 landen omvat, is C & L steeds in staat om op de nieuwste ontwikkelingen in te spelen.

Dat verklaart de groei van de organisatie: internationaal vertienvoudigd in de laatste 25 jaar. In Nederland een groei van 100% in de laatste 4 jaar en naast het hoofdkantoor in Rotterdam nieuwe vestigingen in Amsterdam en Eindhoven.

Alle kansen voor uw carrière.

Wanneer u binnenkort uw studie bedrijfseconomie afrondt om daarna uw postdoctoraal accountancy te gaan doen, kunt u bij Coopers & Lybrand Nederland een loopbaan starten met interessante toekomstmogelijkheden.

Door een goed doordachte introductiecursus bent u snel op de hoogte van de werkwijze en werksfeer bij C & L. Daarna gaat u onder deskundige leiding uw eerste opdrachten uitvoeren en na korte tijd bent u volledig operationeel

in een technisch hoogwaardig controleteam.

Studie en praktijk tegelijk.

Bij Coopers & Lybrand Nederland wordt aan uw verdere ontplooiing veel aandacht besteed.

Aan studiefaciliteiten ontbreekt het niet: alle studiekosten worden vergoed en de interne

opleiding wordt geheel in werktijd gegeven.

In een programma, verdeeld over 4 jaar, doorloopt u een cyclus van cursussen.

Daarna gaat u de theorie aan de dagelijkse praktijk toetsen. En die is gevarieerd, als u aan 10 tot 15 verschillende controles per jaar kunt deelnemen.

U maakt kennis met de analytische en bijzonder effectieve werkwijze van Coopers & Lybrand Nederland. Op die manier groeien uw inzicht en ervaring snel.

Uitstekende vooruitzichten.

Wie door zelfvertrouwen, inzet en studiezijn

toont uit het juiste hout te zijn gesneden, kan bij Coopers & Lybrand Nederland rekenen op uitstekende vooruitzichten. En op eigentijdse voorzieningen, zoals vergoeding van studiekosten, examenverlof, 5 dagen extra

studieverlof per jaar en doorbetaling van de helft van de tijd nodig om de accountancy opleiding te volgen.

Interesse? Reageer!

Als u meer wilt weten over Coopers & Lybrand Nederland, vraag dan de audiocassette aan met bijbehorende documentatie. Bel daarvoor 010 - 13 06 80. Richt uw sollicitatie aan drs C.G. van Luijk R.A., Coopers & Lybrand Nederland, Westblaak 100, 3012 KM Rotterdam.

Coopers
& Lybrand
Nederland

Raad & Daad

Eigenlijk zou iedereen op deze fakulteit een keertje moeten komen kijken bij de fakulteitsraad. Dat is zeer de moeite waard. U moet zich voorstellen; een ruime zaal met belegen schilderijen aan de muur, een in rechthoek opgestelde tafel waarop één aantal mikrofoons. Het merendeel der stoelen wordt bezet door een aantal gewichtige personen. Deze stoelen heten daarom geen stoelen meer maar zetels. Vanuit die zetels wordt door deze personen beraad geslagen en besloten.

Op deze fakulteit hebben de raadsleden zich in fracties verdeeld. Deze fracties houden vooroverleg en komen vaak met één standpunt naar buiten. Daarnaast wordt ieder agendapunt behandeld door een woordvoerder wat het aantal sprekers per agendapunt tot vijf reduceert. Zodoende zijn de raadsleden meestal voor het eten weer thuis. De zaken waarover de raadsleden zich beraden zijn eveneens heel gewichtig. Zo gewichtig dat een niet ingewijd persoon (een 'normaal' mens) meestal niet begrijpt waarom de raadsleden zo'n drukte maken. Dat is niet zo vreemd, want een agendapunt is vaak niet alleen een punt op zichzelf, maar past al dan niet binnen een ruimer kader. Dat ruimer kader heet fakulteitsbeleid. De fakulteitsraad stelt het beleid vast, het fakulteitsbestuur voert het beleid uit. In deze, en volgende, column zal ik proberen belangrijke agendapunten toe te lichten en aan te geven waarom de raad daar nou zo'n drukte over maakt.

Studentbestuurslid

Het was een leuke binnenkomer; rechtstreeks uit de spoelkeuken van Schiphol naar het bestuur gekomen kreeg ik een notitie te lezen van de OBAS over mezelf, d.w.z. het studentbestuurslid.

De OBAS vindt dat iemand die in het bestuur zit niet tegelijkertijd in de raad mag zitten. De OBAS doet dat omdat ze vindt dat een studentbestuurslid ook voor de OBAS in het bestuur zit en niet alleen voor de AGE (waar studentbestuursleden meestal vandaan komen). De OBAS zag echter over het hoofd dat een studentbestuurslid helemaal niet namens iemand in het bestuur zit. Een studentbestuurslid is iemand die uit de 'geleding studenten' door de fakulteitsraad (inkl. OBAS) wordt benoemd. De fakulteitsraad controleert, namens alle kiesgerechtigden wat het bestuur namens de raad doet. In de nog af te kondigen Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs '84 kan de raad een bestuurslid ook afzetten.

In een gemeente zijn de wethouders per definitie lid van de gemeenteraad en in België blijven ministers lid van de volksvertegenwoordiging.

Boukema, PvdE, stelde dat het feit dat een bestuurder lid blijft van de raad een expliciete uitspraak dat hij/zij de raad het hoogste orgaan acht. Boukema wil voor alle drie de bestuurders de mogelijkheid daar laten dat zij tevens lid zijn van de raad.

De raad besloot om geen bepaling ten aanzien van de (on)verenigbaarheid van bestuurleden in het fakulteitsreglement op te nemen. Een meerderheid van de raad sprak

uit het niet wenselijk te vinden dat het bestuurs- en raadslidmaatschap in één persoon zijn verenigd. (FR 140.08)
Ik ben overigens geen raadslid (meer).

Surveillance Rooster

Sommige studenten hebben op de fakulteit een baan als kandidaatsassistent. Andere studenten doen tentamen. Deze twee soorten studenten ontmoeten elkaar in de tentamenzaal. Als de tentamenstudent niet komt dan krijgt hij/zij geen cijfer. Als de kandidaatsassistent niet komt dan.....levert dat problemen op bij het fakulteitsburo.

De tentamens vallen onder de verantwoordelijkheid van de vakgroepen. Het fakulteitsburo stelt een rooster op waarin staat wanneer welke K.A. waar moest surveilleren. Soms moest een K.A. surveilleren bij een andere vakgroep dan waar hij/zij was aangesteld. Het bestuur wil dat de vakgroepen voortaan maar hun eigen tentamens moeten surveilleren, zodat zij een wegblijver intern kunnen straffen. De raad wil pas een besluit nemen nadat de vakgroepen zijn gehoord.

Introductie

De introductiecommissie had een begroting opgesteld voor de komende introductieweek. De raad heeft die begroting goedgekeurd.

Omdat de fakulteit zich niet kan verzekeren tegen ongevallen o.i.d. tijdens de buitendagen, krijgt de SEF - die dat wèl kan - de formele verantwoordelijkheid voor de buitendagen. De kosten van de W.A.-verzekering worden door de fakulteit weer terugbetaald.

Overige punten

ROSTRA moet aan de raad vertellen waarom zijn een AIESEC-brochure heeft meegezonden terwijl de raad had uitgesproken dat er aan AIESEC geen fakultaire faciliteiten mogen worden verleend vanwege de ondemocratische bestuursstructuur en de banden met regime's die naar lijkenlucht walmen en/of enthousiast de apartheidspolitiek toepassen. Studenten economie die de interfakultaire cursus ontwikkelingsvraagstukken willen volgen kunnen daartoe studiepunten compensatie krijgen binnen hun doktoraal.

Over het disciplineplan zal ik binnenkort, als alles bekend en openbaar is, elders in dit blad berichten.

Tot lezens,

Marcel Michelson

SEF-mededeling

Op donderdag 1 maart organiseert de SEF een excursie voor doktoraal- en kandidaatsstudenten.

We gaan naar 'Lever Sunlight' in Vlaardingen. Dit is een onderdeel van Unilever-zeep.

Programmapunten zijn o.a.:
-Unilever algemeen
-Reklame
-Marketing
-Rondleiding

Voor verdere informatie en inschrijving na 14 februari aan de SEF-balie (geopend werkdagen 11.00-15.00 uur).

Bij inschrijving moet f 10,-- borg worden betaald, die je in Vlaardingen terug kunt krijgen.

SCHELTEMA HOLKEMA VERMEULEN

Een ruime keuze op het gebied van:
**accountancy, financiering, automatisering, marketing
organisatie, economie, geografie**

Arbeidsduurverkortng: een beroep op creativiteit, Stichting Stuurgroep Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek, Van Gorcum, 1984 55 pag.	fl. 15,90	R.A. Jarrow & A. Rudd, Option Pricing Dow Jones Irwin, 1983	fl. 104,00
J.A. Alt & K.A. Chrystal, Political economics, 1983, Harvester Press paperb.	fl. 33,10	P.T.M. Laagland, Modeling in Information Systems Development, proefschrift VU 1983 distributie Scheltema Holkema Vermeulen	fl. 35,00
M. Blaug, Economic theory in retrospect, 1978, Cambridge UP. paperback 1983	fl. 66,00	P.M. Lichtenstein, an Intr. to post-Keynesian and Marxian Theories of Value and Price, MacMillan 1983 paperb.	fl. 44,15
J. Cooper, The management and regulations of banks, MacMillan, 1984	fl. 124,15	Met het Oog op de Werkelijkheid, Opstellen over Economie en Beleid voor F. Hartog red. J.A.H. Maks/E. Wester, Stenfort Kroese 1983	fl. 59,50
J. Fender, Understanding Keynes, an analysis of 'The General Theory', Harvester Press, 1981. paperback	fl. 33,10	P.W.M. Nobelen, Ondernemers organisaties in beweging Kluwer, 1983	fl. 35,00
W.S.P. Fortuyn, Kerncijfers 1945-1983, van de sociaal-econ. ontwikkeling in Nederland, Kluwer, 1983	fl. 59,55	K. Pribram, a History of Economic Reasoning, John Hopkins UP 1983	fl. 175,95
L. Hirschhorn and ass., Cutting Back, retrenchment and redevelopment in human and community services, Jossey Bass 1983	fl. 111,25	J. Rutterford, Intr. to Stock Exchange Investment, MacMillan 1983, paperb.	fl. 52,60
Investing in Europe's future, edited by Arnold Heertje for the European Investment Bank, Basil Blackwell 1983	fl. 77,65	D.P. Taylor, the limits of European Integration, Columbia UP. 1983 paperb.	fl. 70,40
		D.J.G. Wissena, Inleiding tot de investeringsselectie, Kluwer 1983	fl. 27,50

scheltema holkema vermeulen b.v.

boekverkopers sedert 1853 spui 10, 1012 WZ amsterdam tel. 020-267212